

payment, traditional money is written off the issuer's bank account and is paid to the bearer. The article provides a list of normative and legislative acts regulating the main aspects of conducting the studies.

Keywords: economic studies of financial and credit transactions, electronic money, normative and legislative acts.

343.98:330:001:89

Ю. О. Лисак, старший судовий експерт
Полтавського відділення Харківського
НДІСЕ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТОСОВНО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ОБЧИСЛЕННІ ОБ'ЄКТА ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто особливості проведення судово-економічних експертиз із питань дотримання вимог податкового законодавства щодо надання фінансових позик із нарахуванням відсотків за рахунок коштів, залучених від інших осіб. Зазначено нормативні й законодавчі акти, якими регламентовано порядок формування фінансових витрат. Визначено перелік документів, які підлягають дослідженню для документального та нормативного обґрунтування надання й отримання позики за рахунок коштів венчурного фонду.

Ключові слова: фінансові витрати, об'єкт оподаткування, венчурний інвестиційний фонд.

Останнім часом для проведення експертного дослідження все частіше надходять матеріали кримінальних і адміністративних справ стосовно суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, яким за наслідками документальних перевірок їх господарської діяльності ревізорами Державної податкової інспекції було донараховано значну суму податку на прибуток підприємств, яка виникла внаслідок завищення сум фінансових витрат, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Донарахування податку на прибуток підприємства виникають унаслідок того, що підприємства не мають права відносити до складу інших витрат відсотки за користування позику, отриманою не від фінансової установи зі статусом кредитної установи на підставі відповідної ліцензії. Винятком є відсотки, сплачені (нараховані) позичальником за укладеним договором позики з компанією з управління активами на користь венчурного інвестиційного фонду, активами якого вона управляє, котрі відносяться позичальником до фінансових витрат і включаються до складу інших витрат.

Методику проведення такого дослідження пропонуємо розглянути на конкретному прикладі з експертної практики.

Для проведення експертного дослідження надійшли матеріали кримінального провадження, пов'язаного з документальним підтвердженням

висновків акта Державної податкової інспекції про результати планової візної документальної перевірки ТОВ «XXX» з питань дотримання вимог податкового законодавства, законодавства про збір і облік єдиного соціального внеску, валютного та іншого законодавства за період із 01.01.2011 по 31.12.2013, у якому зазначено виявлені під час перевірки порушення підпунктів 138.10.4, 138.10.5 п. 138.10 ст. 138, підп. 139.1.9 п. 139.1 ст. 139, п. 153.1 ст. 153 Податкового кодексу України¹, у результаті чого занижено податок на прибуток на загальну суму 675625 грн.

Суть порушення полягає в тому, що, на думку ревізорів, ТОВ «Компанія з управління активами “XX”» не мала права на надання фінансових позик з нарахування відсотків за рахунок коштів, залучених від інших осіб і відповідно ТОВ «XXX» не мало права відносити до складу інших витрат відсотки за користування позикою, отриманою від ТОВ «Компанія з управління активами “XX”».

У матеріалах кримінального провадження містяться 13 типових договорів процентної поворотної позики, укладених між ТОВ «Компанія з управління активами “XX”» (Позикодавець) і ТОВ «XXX» (Позичальник).

Відповідно до умов договорів Позикодавець за рахунок активів пайових венчурних інвестиційних фондів «І-Б» та «І-І» надає Позичальнику позику в грошовій формі, а Позичальник зобов’язується сплатити процент від суми позики за договором і повернути Позикодавцю в установлений строк таку саму суму позики. Позика надається на поповнення обігових коштів. За користування позикою Позичальник сплачує Позикодавцю 1 % від суми позики один раз у порядку та строк, передбачені пп. 2.5 і 2.6 договору. У п. 2.5 указана конкретна дата повернення позики та зазначено, що Позичальник зобов’язується повернути суму позики й процент, нарахований на суму позики, шляхом перерахування грошових коштів на банківський рахунок ТОВ «Компанія з управління активами “XX”».

На дослідження надана виписка про рух коштів за розрахунковим рахунком ТОВ «XXX» в АТ «О-банк» за період з 01.04.2011 по 31.12.2013, дослідженням якої встановлено, що на рахунок ТОВ «XXX» надійшли грошові кошти за зазначеними договорами позики на загальну суму 2584587,58 грн.

Крім того, за період з 01.04.2011 по 31.12.2013 дослідженням зазначеної виписки не встановлено повернення позики на рахунок ТОВ «Компанія з управління активами “XX”».

Стосовно твердження ревізорів про те, що ТОВ «Компанія з управління активами “XX”» не мала права на надання фінансових позик із нарахування відсотків за рахунок коштів, залучених від інших осіб, необхідно звернути увагу на таке.

У ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»² (далі – Закон № 2664-III) зазначено:

¹ Див.: Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2012 № 2755-VI // Офіц. вісн. України. — 2010. — № 92. — Т. 1. — Ст. 3248.

² Див.: Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закону України від 12.07.2001 № 2664-III // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 32. — Ст. 1457.

5) фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів;

6) ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання й споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів;

7) учасники ринку фінансових послуг – особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність із надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювання ринків фінансових послуг, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг.

Відповідно до ст. 4 Закону № 2664-III фінансовою послугою вважається надання коштів у позику, у тому числі на умовах фінансового кредиту. Фінансовий кредит характеризується в тексті цього Закону як кошти, що надаються в позику юридичній або фізичній особі на визначений строк і під відсоток.

Щодо надання відсоткової грошової позики за рахунок залучених від інших осіб коштів, то можливість здійснення такої операції юридичними особами обмежена безпосередньо ч. 3 ст. 5 Закону № 2664-III, згідно з якою це може здійснюватися тільки фінансовою установою зі статусом кредитної установи на підставі відповідної ліцензії.

Згідно з п. 1 ст. Закону № 2664-III фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди й компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

На дослідження надано свідоцтво про включення до Державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів, ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”».

Відповідно до ст. 21 Закону № 2664-III державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється щодо:

— ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів – Національним банком України;

— ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (деривативів) – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

— інших ринків фінансових послуг – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”» здійснює свою діяльність на підставі наданої на дослідження ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку щодо діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами). Строк дії ліцензії визначений з 03.02.2011 по 03.02.2016.

Згідно з п. 1 ст. 63 Закону України «Про інститути спільного інвестування»¹ (далі – Закон про ІСІ): компанія з управління активами (КУА) – господарське товариство, створене відповідно до законодавства у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яке провадить професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів на підставі ліцензії. Компанія з управління активами здійснює управління активами інституту спільного інвестування (ІСІ).

Фонди «І-Б» та «І-І» зареєстровані в Єдиному державному реєстрі інститутів спільного інвестування) як венчурні фонди, які перебувають в управлінні ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”».

Відповідно до ст. 64 цього Закону КУА під час провадження діяльності з управління активами ІСІ не має права надавати позику за рахунок активів інституту спільного інвестування (п. 5). Але згідно з п. 3 зазначеного Закону обмеження діяльності КУА, передбачені пунктами 5, 7, 9, 10 та 12 частини другої цієї статті, не поширюються на діяльність компанії з управління активами венчурного фонду.

Редакцією Закону України «Про інститути спільного інвестування» (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) від 15.03.2011 № 2299-III, що діяв до 05.07.2012 (стара редакція), також передбачено право КУА, яка здійснює діяльність з управління активами венчурного фонду (ч. 3 ст. 30), укладати договори позики (процентні і безпроцентні) – п. 10 ч. 2 ст. 30 та укладати позику за рахунок ІСІ (п. 6 ч. 2 ст. 30).

Пунктом 4 ст. 5 Закону № 2664-III передбачено можливість і порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ і ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції. Законом про діяльність відповідної фінансової установи в даному випадку є Закон про ІСІ, яким встановлено виключне право (стосовно інших ІСІ) на надання венчурним фондам такої фінансової послуги, як позика. Ураховуючи те, що фінансовою є послуга, яка спрямована на отримання прибутку, то надання венчурним фондом позики, як надання фінансової послуги, можливе лише на підставі платності, тобто з нарахуванням відсотків.

¹ Див.: Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI // Офіц. вісник України. — 2012. — № 63. — Ст. 2569.

Статтею 34 Закону України «Про інститути спільного інвестування» від 15.03.2011 № 2299-III (стара редакція) передбачено, що до складу активів венчурного фонду можуть входити боргові зобов'язання. Такі зобов'язання можуть бути оформлені векселями, заставними, договорами позики та в інший спосіб, не заборонений законодавством України. Позики за рахунок коштів венчурного фонду можуть надаватися тільки юридичним особам, учасником яких є такий венчурний фонд.

У ст. 48 Закону про ІСІ зазначено, що до складу активів венчурного фонду можуть входити боргові зобов'язання. Такі зобов'язання можуть бути оформлені векселями, заставними, договорами відступлення прав вимоги, позики та в інший спосіб, не заборонений законодавством. Венчурний фонд має право надавати кошти в позику. Позики за рахунок коштів венчурного фонду можуть надаватися тільки юридичним особам, за умови що не менш як 10 % статутного капіталу відповідної юридичної особи належить такому венчурному фонду. Активи венчурного фонду можуть повністю складатися з коштів, нерухомості, корпоративних прав, прав вимоги та цінних паперів, що не допущені до торгів на фондовій біржі. Тобто, позики за рахунок коштів венчурного фонду можуть надаватися тільки юридичним особам, учасником яких є такий венчурний фонд. Особами-позичальниками за такими договорами позики можуть бути тільки пов'язані особи із числа емітентів, частка в корпоративних правах яких входить до складу активів такого ІСІ.

Відповідно до наданої на дослідження довідки про загальну інформацію щодо ТОВ «XXX» статутний капітал товариства склав 50500 грн. Статутний фонд товариства сформований як фізичними особами, так і юридичними особами. Учасниками товариства в тому числі є:

— пайовий венчурний інвестиційний фонд «І-Б», частина внеску якого в статутному капіталі ТОВ «XXX» складає 10 % (5050 грн);

— пайовий венчурний інвестиційний фонд «І-І», частина внеску якого в статутному капіталі ТОВ «XXX» складає 10 % (5050 грн).

Отже, ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”» надавало позики ТОВ «XXX» за рахунок активів венчурного ІСІ з дотриманням умов, установлених ст. 34 Закону України «Про інститути спільного інвестування» від 15.03.2011 № 2299-III, й умов, визначених ст. 48 Закону про ІСІ від 05.07.2012 № 5080-VI щодо особи-позичальника, і за наявності в ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”» відповідної ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку та її знаходження в державному реєстрі фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів.

Крім того, відповідно до п. 1.1 Ліцензійних умов провадження діяльності з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів кредитними установами, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.10.2005, під залученими коштами розуміють кошти, які прямо або опосередковано отримані на зворотній основі від фізичних або юридичних осіб.

У ст. 7 Закону про ІСІ зазначено, що недиверсифікований ІСІ закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування серед юридичних та фізичних осіб, є венчурним фондом (п. 10).

Грошові кошти пайового венчурного інвестиційного фонду «І-Б» та «І-І» були отримані від продажу інвестиційних сертифікатів, а не шляхом залучення коштів від фізичних і/або юридичних осіб на зворотній основі (обмеження щодо видачі позик за рахунок останніх передбачена ч. 3 ст. 5 Закону № 2664-Ш). Тобто, ТОВ «Компанія з управління активами “ХХ”» надавало позики за рахунок активів пайових венчурних інвестиційних фондів, які не підпадають під визначення залучених коштів від фізичних або юридичних осіб.

Також у листі ДПА України від 12.09.2008 № 18522/7/15-0217¹ (із змінами і доповненнями, унесеними листом ДПА України від 13.03.2009 № 5197/7/15-0217) зазначено, що КУА має право надавати за рахунок активів венчурного ІСІ позики за умови дотримання вимог, установлених ст. 34 старої редакції Закону про ІСІ та п. 4 ст. 48 Закону про ІСІ щодо особи-позичальника, і за наявності в КУА відповідної ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), виданої Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, і знаходження цієї КУА в державному реєстрі фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів.

Крім того, у листі ДПС України від 06.07.2012 № 12288/6/15-1415² зазначається, що проценти, сплачені (нараховані) позичальником за укладеним договором позики з КУА на користь венчурного інвестиційного фонду, активами якого вона управляє, відносяться позичальником до фінансових витрат і включаються до складу інших витрат, визначених п. 138.5, підп. 138.10.5, 138.10.6, п. 138.10 ст. 138 Податкового кодексу України (зі змінами та доповненнями). При цьому КУА достатньо мати ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), видану Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Таким чином, з урахуванням зазначеного, в обсязі наданих документів, висновки акта Державної податкової інспекції щодо встановлення перевіркою завищення витрат за період з 01.04.2011 по 31.12.2013 на загальну суму 3340240 грн документально та нормативно не підтверджуються.

¹ Див.: Про розгляд листа (щодо порядку оподаткування доходів, отриманих інститутами спільного інвестування від надання позики) : лист ДПА України від 12.09.2008 № 18522/7/15-0217 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.lvovnevsky.org/bazaua09/pismo/sbor02/text02029.htm>.

² Див.: Про розгляд листа : лист ДПС України від 06.07.2012 № 12288/6/15-1415 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/listi-dps/pributok/62137.html>

**ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ,
КАСАЮЩЕГОСЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РАСХОДОВ,
КОТОРЫЕ УЧИТЫВАЮТСЯ ПРИ ИСЧИСЛЕНИИ
ОБЪЕКТА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ**

Лысак Ю. А.

Рассмотрены особенности проведения судебно-экономических экспертиз по вопросам соблюдения требований налогового законодательства касательно предоставления финансовых займов с начислением процентов за счет средств, полученных от других лиц. Указаны нормативные и законодательные акты, которыми регламентирован порядок формирования финансовых расходов. Определен перечень документов, которые подлежат исследованию для документального и нормативного обоснования предоставления и получения займа за счет средств венчурного фонда.

Ключевые слова: финансовые расходы, объект налогообложения, венчурный инвестиционный фонд.

**PECULIARITIES OF CONDUCTING AN EXPERT STUDY
ON THE FORMATION OF FINANCIAL EXPENDITURES THAT ARE TAKEN
INTO ACCOUNT WHILE CALCULATING THE OBJECT OF TAXATION**

Lysak Y. O.

The article deals with the peculiarities of conducting a forensic economic examination into whether tax law norms are complied with while providing financial loans against interest from funds lent by other individuals. The article mentions normative and legislative acts regulating the order for the formation of financial expenditures. It also determines the list of documents to be studied for identifying document and normative grounds for lending and borrowing credit money from venture funds. The article also deals with the grounds for accruing additional income tax resulting from the fact that enterprises have no right to claim as expenditures the interest on the use of loans received from a financial lending institution operating on the basis of the respective license. The exception to this rule is the interest paid by the borrower on the basis of a credit agreement that was concluded by an asset management company with a venture investment fund as a beneficiary, that includes the borrower's financial expenditures and other expenditures.

Keywords: financial expenditures, object of taxation, venture investment fund.